

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ TRANSFORMATION OF LAND USE OF FARMING ENTERPRISES

У статті розраховано показники землезабезпечення, які вказують на тенденцію до укрупнення фермерських господарств, актуалізацію проблем створення нових ферм через обмеженість земельних угідь та досі не врегульований обіг земель сільськогосподарського призначення, витіснення фермерства із системи землеволодіння та землекористування. Відзначено, що сімейне фермерство фрагментарно демонструє кращі показники ефективності використання земельних угідь та екологічного навантаження на землю. Охарактеризовано перспективи обігу земель сільськогосподарського призначення на користь розвитку сімейно-фермерської моделі сільського господарювання, збереження сільських населених пунктів, багатofункціонального розвитку сільських територій, продовольчого самозабезпечення держави та захисту довкілля. Запропоновано спрямування виявлених ділянок охочим започаткувати чи розширити сімейне фермерське господарство не через аукціон, а шляхом безпосереднього виділення за рішенням органів місцевого самоврядування на основі земельних конкурсів, де основними критеріями визначення переможця мають бути умови використання земельної ділянки та доцільність діяльності майбутнього фермерського господарства.

Ключові слова: фермерське господарство, земля, землекористування, виробничий потенціал, відтворення.

В статті вычислены показатели обеспечения землей, которые указывают на тенденцию к укрупнению фермерских хозяйств, актуализацию проблем создания новых ферм из-за ограниченности земельных угодий и до сих пор не урегулированное обращение земель сельскохозяйственного назначения, вытеснение фермерства из системы землевладения и землепользования. Отмечено, что семейное фермерство фрагментарно демонстрирует лучшие показатели эффективности использования земельных угодий и экологической нагрузки на землю. Охарактеризованы перспективы обращения земель сельскохозяйственного назначения на пользу развития семейно-фермерской модели сельского хозяйства, сохранения сельских населенных пунктов, многофункционального развития сельских территорий, продовольственного самообеспечения государства и защиты окружающей среды. Предложено направление обнаруженных в результате аудита земли незадействованных участков желающим начать или расширить семейное фермерское хозяйство, но не через аукцион, а путем непосредственного выделения по решению органов местного самоуправления на основе земельных конкурсов, где основными критериями определения победителя должны быть условия использования земельного участка и целесообразность деятельности будущего фермерского хозяйства.

Ключевые слова: фермерское хозяйство, земля, землепользование, производственный потенциал, воспроизводство.

УДК 330.111. 62

Гнатишин Л.Б.

к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку та оподаткування
Львівський національний аграрний університет

Peculiarities of production, agrarian risks and smaller scales of activity restrict reproduction capability of farms. The defined reasons cause a considerably simpler resource structure of production potential. Decomposition of the structure is reoriented according to the list of the main factors of production in agriculture: land, labor, capital. It is confirmed that dynamic changes of the structure of cropping area of farms in favor of commercially attractive crops, under simultaneous reduction of the area of forage crops and livestock, are the features of the farms' orientation to the common tendencies of domestic agriculture and foreign economic policy of Ukraine. Consequently, export focus of a large share of farming does not meet the needs of population for quality food products, causing dependence of the market on import. Negative results of farms operational activity, which often force contradictions in organizational structure of agrarian production, misbalance of production potential and considerable differentiation of types and kinds of farms. The calculated indicators of land supply, presented in the work, prove the tendency to consolidation of farms; actualization of the problems of establishment of new farms by restriction of lands and still not organized turnover of agricultural lands; forcing out of the system of land-holding and land use. It is defined that family farming fragmentally demonstrates better indicators of efficiency of land use and ecological load on land. The research characterizes legitimization of agricultural land turnover in favor of development of family-farming model of agriculture, protection of rural communities, multi-functional development of rural territories, food self-sufficiency of the state and environmental protection. Proposed by the authors of the article, expects directing of the land parcels to the people, wishing to establish a farming enterprise not by means of an auction, but through immediate obtaining according to the resolution of local authorities on the base of land contests. Winners of the land contests should be named not according to the money criterion, but considering conditions of the land parcel use and consistency of the future farm performance.

Key words: farming enterprise, land, land use, production potential, recreation.

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні чітко простежуються інтенсивне використання земельних ресурсів та високий рівень господарського освоєння земельних площ. У 2017 році сільськогосподарські угіддя становили 68,7% загальної площі України, а їх розораність сягала 78,4% [11, с. 65]. Формування виробничого потенціалу фермерських господарств – це складний та тривалий процес, кінцевою метою якого є збалансоване й пропорційне поєднання необхідних за якістю трудових, земельних та матеріальних ресурсів [9, с. 97]. Отже, землезабезпеченість є, з одного боку, чинником, який формує інші ресурси,

а з іншого боку, наслідком взаємодії чинників виробництва.

Окреслене коло питань обумовлює актуальність теми дослідження та обґрунтування науково-практичних підходів до вдосконалення механізмів у сфері землекористування фермерських господарств України задля забезпечення їх конкурентної переваги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковці констатують недостатньо ефективне застосування організаційно-економічних механізмів раціонального землекористування, неадекватність управління використанням, охороною

та відтворенням земельних ресурсів, що приводить до погіршення якісного стану земельного фонду [6, с. 148–155]. Таку позицію відстоюють В.М. Жук, І.А. Колодійчук, І.П. Манько, О.І. Пахольчук, В.В. Липчук, П.Т. Саблук та інші вчені. Земля як основний засіб виробництва в сільському господарстві є ключовим елементом виробничого потенціалу фермерських господарств. Причому позиціонування фермерських господарств в організаційній системі аграрного виробництва безпосередньо залежить від можливості бути учасниками ринкових операцій із земельними ділянками. Вирішальним фактором у цьому аспекті є розвиток орендних відносин, спроможний забезпечити необхідні ресурсні параметри господарюючих суб'єктів, зокрема стосовно землі [7, с. 14].

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування теоретичних засад та розроблення практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізмів у сфері землекористування фермерських господарств України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема формування виробничого потенціалу набуває особливої значущості для новостворюваних фермерських господарств України, що зумовлене низкою причин та умов. Передусім йдеться про обмеженість землі, особливо площі земель запасу, які мають виділятися бажаним розпочати власний аграрний бізнес. Отже, площі землекористування – лімітуючий чинник для фермерських господарств, що подекуди є причиною їхнього неефективного функціонування [8, с. 23]. Водночас існує нагальна необхідність дослідження тенденцій землезабезпечення фермерських господарств, особливо в малоземельному Карпатському регіоні.

Зауважимо, що в Карпатському регіоні зокрема та Україні загалом простежується чітка тенденція до збільшення площ сільськогосподарських угідь та ріллі в користуванні фермерських господарств [2, с. 34–35]. Упродовж 2010–2017 років в Україні площа сільськогосподарських угідь у користуванні фермерами збільшилась на 289,3 тис. га, а в Карпатському регіоні – на 15,8 тис. га [11, с. 67; 3, с. 128]. Площі земель фермерів розширюються укрупненням як самих господарств, так і оренди земельних часток. Зауважимо, що фермери залучають великі площі сільськогосподарських угідь на засадах оренди. Висока розораність земельних угідь фермерських господарств загалом ще раз вказує на рослинницьку спеціалізацію вітчизняного фермерства та підтверджує диспропорції галузевої структури. Зокрема, 2017 року частка ріллі у загальній площі сільськогосподарських угідь фермерів Карпатського регіону становила 93,6%, а України – 97,3% [3, с. 128].

Землекористування є не лише важливим критерієм діяльності фермерських господарств, але й

визначальним чинником їх розмірів. Розміри господарств, з одного боку, є мірилом ефективності ведення господарства, а з іншого боку, результатом його діяльності. Розміри фермерського господарства треба створювати таким чином, щоби були витримані раціональне використання системи машин, повна зайнятість залучених протягом року працівників та членів сім'ї фермера, а також досягнуто більшої віддачі на одиницю землі та вкладеного капіталу. Окрім того, фермер повинен мати зиск від застосування сучасних технологій, тому приділення уваги вивченню розмірів фермерських господарств за ознакою землекористування має особливе значення для виявлення їх можливостей та результатів відтворення виробничого потенціалу.

Вітчизняна та світова практика мають розлогу систему натуральних та вартісних показників щодо оцінювання розмірів господарств. До речі, в країнах Європейського Союзу для оцінювання розмірів оперують показником «економічний розмір ферми» [1], а у США господарства з обсягом реалізації до 40 тис. дол. на рік вважають некомерційними, оскільки вони не забезпечують повної зайнятості фермера. В Німеччині мінімальним за площею розміром ферми вважають такий, котрий забезпечує повну зайнятість двом особам протягом року й заробіток на рівні працівників промисловості [13, с. 163]. У Литві розмір земельної ділянки для ведення фермерського господарства визначається в межах 10–50 га.

За критерієм площі угідь на одне господарство Карпатський регіон значно відстає від середнього показника в Україні. Отже, середній розмір фермерських господарств України 2017 року сягнув відмітки 130,5 га, що на 70,4 га більше, ніж рівень 2000 року, а фермерських господарств Карпатського регіону – 43,7 га. Отже, за ознакою землекористування 2017 року середній розмір фермерських господарств Карпатського регіону порівняно із середнім показником в Україні менший в 3,0 рази [11, с. 172; 3, с. 131]. При цьому варто відзначити, що фермери все частіше віддають перевагу укладенню договорів оренди на довші терміни, зокрема від шести до десяти років, або навіть понад десяти років. Фермерські господарства із середньою площею землекористування 100 га угідь перевищують за розмірами аналогічну модель європейських країн та є економічною базою для формування на селі середнього класу власників [10].

Кореляційна залежність чистого фінансового результату на одне фермерське господарство від середнього розміру фермерського господарства показує лінійну залежність (рис. 1). Для виявлення певних закономірностей фермерські господарства України за площею ріллі згруповані у 31 групу (від 0 до понад 2 000 га ріллі на одне господарство).

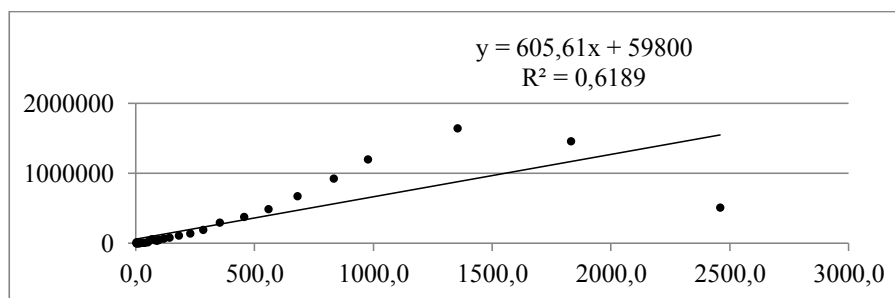

Рис. 1. Залежність фінансового результату на одне господарство від середнього розміру землекористування фермерських господарств, 2016 рік

За отриманими результатами бачимо, що взаємозв'язок між показниками є, проте він недостатньо тісний (коефіцієнт кореляції дорівнює 0,62). Це вказує на те, що загалом у результаті операційної діяльності більші за розмірами фермерські господарства одержують вищі прибутки, при цьому розмір прибутку на одне господарство на 62% залежить від розміру землекористування, а на 38% – від інших чинників.

Лінійну залежність руйнує очевидний факт, і це добре видно з рис. 1, коли рівень фінансового результату фермерських господарств розміром понад 2 000 га фактично дорівнює показнику господарств із середнім розміром землекористування в 500 га. Щоби пояснити таку тенденцію, довелося звернутись до первинних даних. Ми з'ясували, що в групах великих господарств (понад 1 250 га ріллі на одне господарство) зосереджена значна кількість так званих формальних фермерських господарств, які або оформлені на підставних осіб, або здають землю в суборенду. Отже, володіння землею, але не користування нею приводить до неузгодженостей, які мають вплив на загальний показник груп фермерських господарств.

Зауважимо, що в Карпатському регіоні відчувається брак земель, тому розпочинати ринковий обіг земель потрібно з проведення суцільної інвентаризації всіх земельних ресурсів. Проведення аудиту дає змогу зрозуміти реальну картину щодо використання земель сільськогосподарського призначення в розрізі землевласників та землекористувачів з прив'язкою до кожної окремої земельної ділянки на території певної адміністративно-територіальної одиниці. Такі ініціативи з боку державних інституцій на перший погляд сприяють максимальній спрямованості фермерських господарств на господарське задіяння цих вільних земельних ділянок, однак, відповідно до впровадженого моніторингу, опрацьовують землю державної власності, що не використовується. Отже, органи місцевого самоврядування ініціюють спрямування вільних земельних ділянок на аукціон для продажу прав оренди. Створити нове фермерське господарство або розширити вже наявне селянин може винятково купівлею землі. Крім вартості

придбання землі, фермер також буде мати певне податкове навантаження у зв'язку з такою операцією. Отже, щоби створити фермерське господарство, потрібно мати неабиякий стартовий капітал. Окрім того, такий перебіг справ може мати негативні прояви, якщо через підставних осіб будуть скуповувати землі та реєструвати фермерські господарства, наближені до правлячих кіл персони, тому оптимальним шляхом врегулювання такої ситуації, на нашу думку, буде сприяння в подальшому розвитку фермерства, зокрема законодавче закріплення максимального розміру земельної ділянки для ведення фермерського господарства.

В Україні розміри фермерських господарств коливаються у значних межах. Найбільшу частку 2017 року (3,4%) утворюють господарства з розмірами земельних угідь від 20 до 50 га, але вони володіють лише 8,7% сільськогосподарських земель. Малі господарства, до яких ми зараховуємо ферми розмірами до 20 га, становлять лише 29,1%, що мають у користуванні 1,9% сільськогосподарських угідь [11, с. 173]. Отже, доходимо висновку про прагнення фермерських господарств до збільшення масштабів своєї діяльності, що дасть змогу ефективніше використовувати виробничий потенціал. Розшарування структури землекористування та розбалансованість ринку аграрної продукції привели до суттєвого викривлення структури її виробництва [4, с. 35]. Монополізація великими сільськогосподарськими підприємствами каналів збуту приводить до втрати фермерськими господарствами вигідних позицій. Поки що схеми збуту за більшістю видів сільськогосподарської продукції, що враховували б інтереси малотоварних господарств, не відпрацьовані, особливо коли йдеться про гуртову торгівлю свіжими продуктами [12, с. 8].

Порівняно з розподілом фермерських господарств за розміром загалом в Україні, де окреслено тенденцію до укрупнення, фермерські господарства Карпатського регіону все ще зберігають суттєво менші розміри землекористування, причому кількісно малі господарства переважають навіть середні за розмірами. Зокрема, 2017 року в Карпатському регіоні функціонували близько

70,0% фермерських господарств з площею угідь до 50 га. Причому така велика питома вага кількості фермерських господарств подекуди незіставна з часткою землі. Так, означена сукупність малих фермерських господарств 2017 року обробляла близько 17,1% сільськогосподарських угідь, що ще раз підкреслює масштабність землекористування більших фермерських господарств. Через порівняно невеликі площі землекористування фермерство Карпатського регіону має перебувати в авангарді розвитку сімейних традицій господарювання.

Однак картина щодо виявлення середніх розмірів фермерських господарств буде неповною, а ситуація до кінця не є з'ясованою, якщо ми не акцентуємо увагу на динаміці цього явища (рис. 2).

Гістограма наочно показує зменшення кількості фермерських господарств у групах з меншим розміром землекористування та збільшення кількості господарств у групах з великим та середнім розмірами. Переслідуючи мету розвитку сімейного фермерства на прикладі найкращих європейських зразків, ми абсолютно не задоволені різким зменшенням кількості фермерських господарств у групах до 10 га, а також у групах від 10 до 20 га та від 20 до 50 га сільськогосподарських угідь. Фермерські господарства таких розмірів мали би бути основою вітчизняного фермерського укладу, розвивати традиції унікальної пропозиції фермерської продукції, особливо тваринного походження. Зрозуміло, що сімейним фермам витримати кон-

курентну боротьбу навіть не з агрохолдингами, а з великими фермерськими господарствами, дуже важко, тому держава повинна спрямувати додаткові регулятори на захист дрібних сільськогосподарських товаровиробників. Це дало би змогу збільшити загальну кількість фермерських господарств, підвищити рівень їх конкурентоспроможності, посилити соціальну спрямованість такого виду аграрного бізнесу.

Отже, середні розміри фермерських господарств збільшуються поряд зі зменшенням їх кількості, але така ситуація не повинна вводити в оману. Досі остаточно не сформовані земельні відносини та не завжди позитивні результати операційної діяльності фермерських господарств можуть завадити іміджу фермерства як особливої форми господарювання на селі. Досить часто, зневірившись у сподіваній справедливості земельних відносин та в результатах діяльності своїх фермерських господарств, селяни ініціюють процеси повернення землі орендодавцям. Саме це здебільшого приводить до скорочення кількості господарств. На вивільнені із сільськогосподарської діяльності землі інші фермерські господарства укладають нові договори оренди, збільшуючи площі свого землекористування.

Однак у ринковому середовищі не завжди доцільно констатувати, що ефективність сільськогосподарської діяльності – це винятково функція розміру господарства. Сьогодні ми вже маємо вдосталь прикладів, які свідчать про те, що «дрібні

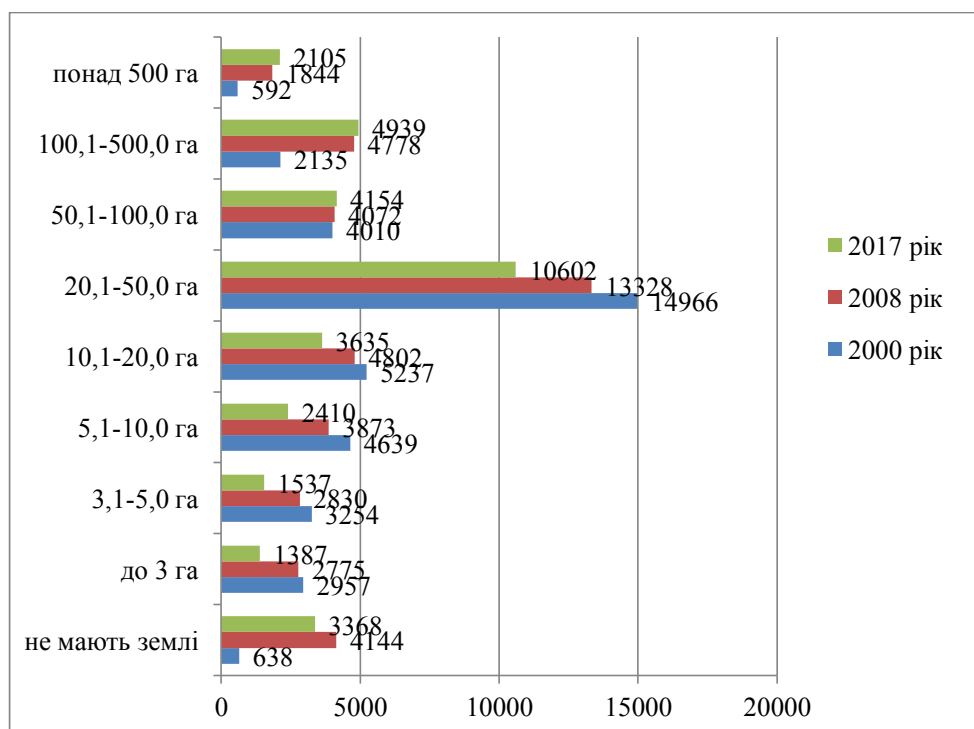

Рис. 2. Зміна розподілу фермерських господарств України за розміром сільськогосподарських угідь, одиниць

формати можуть створювати великі речі», тобто функціонувати досить ефективно, базуючись на тому рівні виробничого потенціалу, який їм доступний. Очевидно, що вирішення проблеми землекористування фермерських господарств потребує диференційованого підходу, який перш за все має з'ясувати всі аспекти виробничої та комерційної діяльності малих та середніх господарств.

Вже достеменно відомо, що дрібні ферми більш конкурентоспроможні щодо реагування на зміну кон'юнктури ринку, швидше адаптуються до змін у фінансовій та цінній політиці держави, оперативніше реагують на потреби в управлінні виробничими та збутовими процесами. Водночас малі сімейні фермерські господарства не забезпечують ефективного використання техніки, особливо в рослинництві, оскільки саме тут не реалізовується ефект масштабу виробництва. Також високі ризики сільськогосподарської діяльності, що спричинені непередбачуваністю погодних умов, у співвідношенні з невеликими масштабами діяльності породжують труднощі в системі кредитування. Дрібнотоварне виробництво не завжди передбачає та гарантує фермеру та його сім'ї паритетного витратам розміру доходу. Ба більше, дрібні сімейні фермерські господарства також не спроможні вирішити продовольчу проблему в загальнодержавному вимірі. За своєю природою априорі вони не можуть бути досить ефективними, бо незначні площі угідь та поголів'я сільськогосподарських тварин не припускають цілковитого використання досягнення науки й техніки.

Отже, теорією та практикою досить чітко аргументовано, що найкращі результати діяльності властиві господарствам більших розмірів. Звичайно, сприймати це як аксіому недоцільно, оскільки результативність будь-чого залежить від багатьох суб'єктивних та об'єктивних вимірів. Однак варто пригадати, що в країнах Західної Європи найефективнішими прийнято вважати ферми площею 20–50 га. Процедура модифікації встановлених закономірностей та традицій фермерства інших країн не завжди доцільна в умовах вітчизняних реалій, але соціальний орієнтир у вирішенні земельних відносин завжди актуальний, оскільки проблема фермерства в Україні з економічної площини вже давно переросла в соціальну. Особливо це стосується питань успадкування та дарування земельних ділянок як засобу та можливості безперервності діяльності фермерського укладу.

В українських реаліях розміри фермерських господарств безпосередньо залежать від землезабезпеченості сільських жителів, а вона в різних регіонах різна. Зауважимо, що в регіональному розрізі розміри земельних паїв селян кардинально різняться. Наприклад, у Карпатському регіоні загалом середній розмір земельних ділянок не перевищує 1,5 га, що означає високий ступінь подрібне-

ності площ сільськогосподарських земель у цьому краї. Натомість селяни південних областей України в результаті розпаювання отримали земельні наділи площею 12–14 га. Втім, селяни не завжди охоче стають суб'єктами малого підприємництва. Причина цього передусім полягає в недосконалості вітчизняного законодавства, всевладді перевіряючих та контролюючих органів, кабальних кредитних умовах банків.

Проблема створення повноцінного ринку землі в Україні сьогодні зумовлює багато різних застережень та домислів щодо можливих наслідків цього процесу. Дрібні товаровиробники висловлюють побоювання, що більшість проданих земель може перейти у власність агрохолдингів, тобто автоматично стати власністю іноземців. Вчені ринок землі сільськогосподарського призначення розглядають за селозберігальною парадигмою. На їхню думку, відміна мораторію на продаж сільськогосподарських земель має сприяти поступовому переростанню товарних домогосподарств у сімейні ферми [5, с. 96], тобто ринок землі має функціонувати винятково в інтересах фермерів та дрібних землевласників. Сімейне фермерство є кризостійким, воно найповніше відповідає соціальним інтересам села й селян, оскільки має повну територіальну та соціальну адаптацію до сільських реалій [5, с. 92].

Попри внесені зміни, в законодавстві не передбачено чіткого порядку отримання земельних ділянок для започаткування сімейних фермерських господарств. Очевидно, що якщо ферма сімейна, а цим статусом уже визначено певні преференції для нього, то й порядок формування земельного фонду для такого господарства мав би бути спрощеним. На рис. 3 показано розроблений механізм реалізації системи землекористування та землеволодіння. Отже, виявлені в результаті аудиту земельні ділянки мають бути перш за все орієнтовані на створення нових фермерських господарств. Запропонований нами порядок передбачає спрямованість земельних ділянок бажаним створити фермерське господарство не через аукціон, а через безпосереднє спрямування за рішенням органів місцевого самоврядування на основі земельних конкурсів. Основним критерієм визначення переможця земельного конкурсу мають бути не гроші, а умови використання земельної ділянки та доцільність діяльності майбутнього фермерського господарства.

Україна має визначити свої пріоритети стосовно того, що є первинним: високоефективне виробництво чи добробут селян. На жаль, поєднання цих цілей не завжди є сумісним. Власне, фермерство в такому разі може бути чинником досягнення мультиефекту цілей, а саме забезпечення продовольчої безпеки на основі результативного господарювання та підвищення соціальних стандартів на селі.

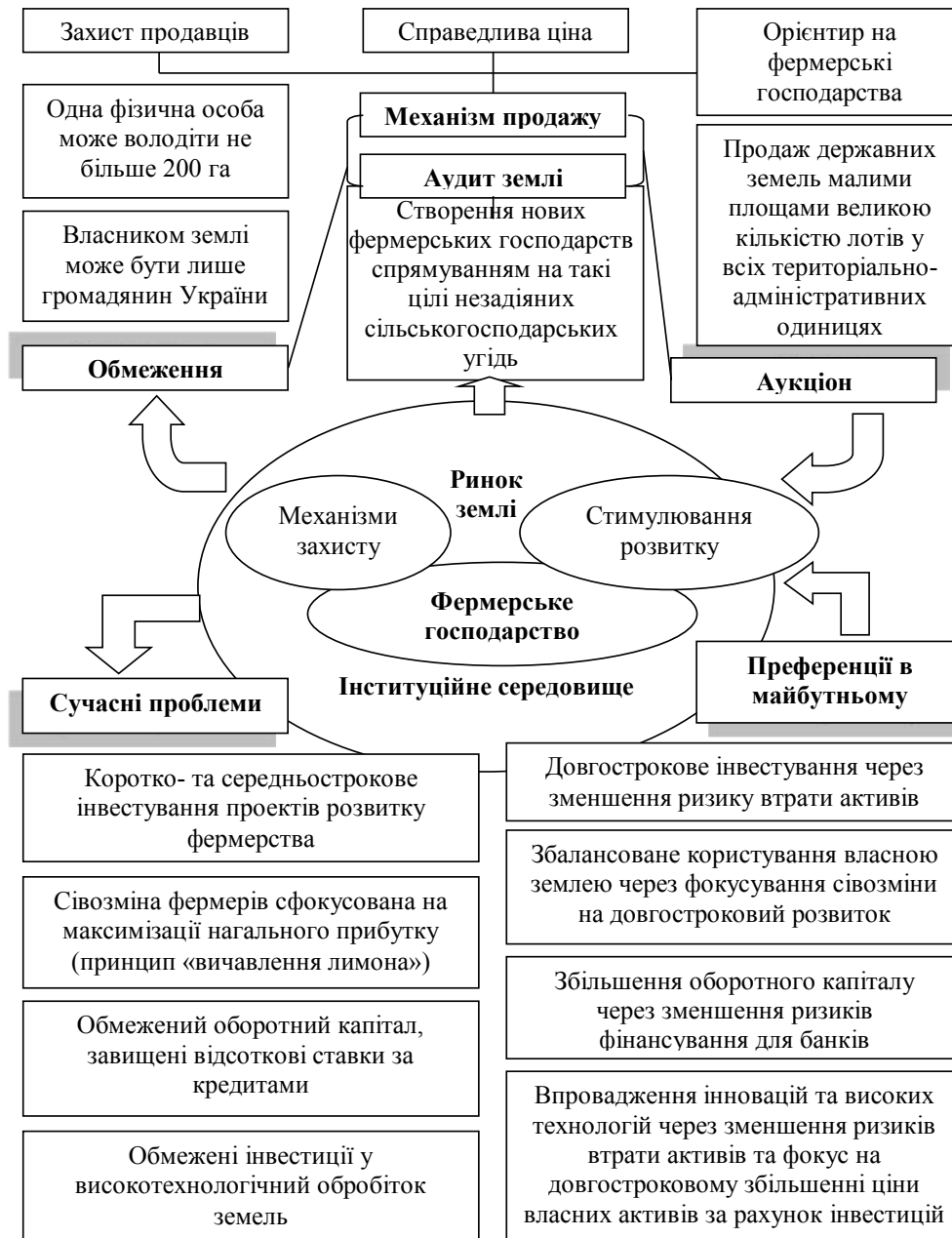

Рис. 3. Зміна парадигми системи землекористування та землеволодіння на користь фермерських господарств

Висновки з проведеного дослідження. В системі землеволодіння та землекористування окреслилась чітка тенденція до укрупнення фермерських господарств, а через обмеженість земельних угідь актуалізувалась проблема створення нових ферм. На цьому тлі фермерські господарства Карпатського регіону все ще зберігають суттєво менші розміри землекористування, причому малі господарства кількісно переважають. Перерозподіл фермерських господарств у бік збільшення кількості великих господарств, які мають ознаки великомасштабного виробництва, суперечить тим тенденціям, які є результатом земельних реформ у країнах Європи. Сприяння розвитку сімейного фермерства, яке фрагментарно демонструє кращі

показники ефективності використання земельних угідь та екологічного навантаження на землю (нижчий рівень розораності), сприятиме впорядкуванню галузевої структури та забезпечить еколого безпечне сільськогосподарське землекористування.

Тенденція до укрупнення фермерських господарств, актуалізація проблеми створення нових ферм через обмеженість земельних угідь, досі не врегульований обіг земель сільськогосподарського призначення, витіснення фермерів з ринку землі зумовлюють зміну парадигми землекористування та землеволодіння, цільовою функцією якої є інтереси фермерів та дрібних землевласників. Прийнятна для фермерів модель ринку землі має

бути побудова на засадах безкомпромісного адекватного співвідношення сімейно-фермерського та корпоративно-латифундистського типів господарювання з налагодженим порядком виявлення незадіяних земель та формування пропозиції землі для охочих створити фермерське господарство через земельні конкурси, що спонукає розвиток селозберігаючої моделі аграрного устрою.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Agriculture, forestry and fishery statistics. Statistical Books. 2016 edition. P. 30. URL: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/7777899/KS-FK-16-001-EN-N.pdf/cae3c56f-53e2-404a-9e9e-fb5f57ab49e3>.
2. Hnatyshyn L., Prokopyshyn O. Evaluation of production processes of farms in Carpathian region. *Мир науки и инноваций*. 2015. Вып. 2 (2). Т. 9. С. 32–41.
3. Гнатишин Л.Б. Виробничий потенціал фермерських господарств: монографія. Львів : Сполум, 2018. 404 с.
4. Гнатишин Л.Б. Місце фермерства у сучасній моделі аграрного сектора України. *Black sea scientific journal of academic research*. 2014. Vol. 9. Iss. 2. P. 33–38.
5. Жук В.М. Обіг земель сільськогосподарського призначення в селозберігаючій моделі аграрного устрою України : наукова доповідь. Київ : Інститут аграрної економіки, 2017. 128 с.
6. Колодійчук І.А. Концептуальні засади модернізації ринкових механізмів у сфері землекористування в Україні. *Регіональна економіка*. 2010. № 3. С. 148–155.
7. Манько І.П. Застосування грошової оцінки землі в регулюванні земельних відносин України : автореф. дис. ... канд. екон. наук. Ужгород, 2005. 22 с.
8. Пахольчук О.І. Розвиток землекористування селянських (фермерських) господарств. *Економіка АПК*. 1997. № 12. С. 22–24.
9. Онисько С.М., Липчук В.В., Березівський П.С., Вороний І.В. Регіональні особливості становлення і розвитку фермерства. Львів : Українські технології, 2001. 172 с.
10. Саблук П.Т. Проблеми забезпечення дохідності агропромислового виробництва в Україні в постіндустріальний період. *Економіка АПК*. 2008. № 4. С. 19–37.
11. Сільське господарство України за 2017 рік : статистичний збірник / за ред. О.М. Прокопенка. Київ : Державний комітет статистики України, 2018. 248 с.
12. Бородіна О.М., Геєць В.М., Гуроров А.О. та ін. Українська модель аграрного розвитку та її соціо-економічна переорієнтація : наукова доповідь / за ред. В.М. Гейця, О.М. Бородіної, І.В. Прокопи. Київ : НАН України, Ін-т екон. та прогноз., 2012. 56 с.
13. Фудин А.Ф. Экономика сельского хозяйства зарубежных стран: развитие капиталистических стран : учебное пособие. Москва : УДН, 1987. 320 с.

REFERENCES:

1. Agriculture, forestry and fishery statistics. Statistical Books. 2016 edition. P. 30. URL: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/7777899/KS-FK-16-001-EN-N.pdf/cae3c56f-53e2-404a-9e9e-fb5f57ab49e3>.
2. Hnatyshyn L., Prokopyshyn O. (2015) Evaluation of production processes of farms in Carpathian region. *Mir nauki i innovatsiy*. Vyp. 2(2). Tom 9. Pp. 32–41. (in English).
3. Hnatyshyn L.B. (2018) *Wyrobnychyy potentsial fermers'kyh gospodarstv* [Production potential of farming enterprises]. Lviv : Spolom, 404 p. (in Ukrainian).
4. Hnatyshyn L.B. (2014) *Mistse fermerstva v suchasnyy modeli agrarnogo sektora Ukrainy* [A place of farming is in the modern model of agrarian sector of Ukraine]. *Black sea scientific journal of academic research*. Vol. 9. Iss. 2. P. 33–38 (in Ukrainian).
5. Zhuk W.M. (2017) *Obih zemel' sil's'kohospodars'koho pryznachennia v selozberihayuchiy modeli aharnoho ustroyu Ukrayiny* [Turnover of agricultural lands in the village-protective model of agricultural structure of Ukraine]. Kyiv. 128 p. (in Ukrainian).
6. Kolodiychuk I.A. (2010) *Kontseptual'ni zasady modernizatsii rynkovykh mehanizmiv u sferi zemlekorystuvannia v Ukraini*. [Conceptual fundamentals of market mechanisms modernization in the field of land use of Ukraine]. *Rehionalna ekonomika*. № 3. Pp. 148–155 (in Ukrainian).
7. Man'ko I.P. (2003) *Zastosuvannia hroshovoi otsinky otsinky zemli v rehulyuvanni zemel'nyh vidnosyn Ukrainy* [Application of money assessment of land in land relations regulation in Ukraine]. (PhD Thesis), Uzhorod.
8. Pahol'chuk O.I. (1997) *Rozvytok zemlekorystuvannia selians'kyh (farmers'kyh) gospodarstv* [Development of land use of peasants' (farming) enterprises]. *Ekonomika APK*. № 12. Pp. 22–24 (in Ukrainian).
9. Onys'ko S.M., Lypchuk V.V., Bereziv's'kyy P.S., Voronyy I.V. (2001) *Rehional'ni osoblyvosti stanovlennia i rozvytku fermerstva* [Regional peculiarities of establishment and performance of farming]. Lviv, 172 p. (in Ukrainian).
10. Sabluk P.T. (2008) *Problemy zabezpechennia dohidnosti ahropromysloвого vyrobnytstva v Ukraini v postindustrial'nyy period* [Problems of security of agro-industrial production profitability in Ukraine in the post-industrial period] *Ekonomika APK*. № 4. Pp. 22–24 (in Ukrainian).
11. *Sil's'ke gospodarstvo Ukrainy za 2017 rik* (2018) [Agriculture of Ukraine in 2017: statistical collection] Kyiv: State committee of statistics of Ukraine, 248 p. (in Ukrainian).
12. Borodina O.M., Geec' V.M., Gutorov A.O. and other (2012) *Ukrains'ka model' aharnoho rozvytku ta ii sotsioekonomichna pereorientastia* [Ukrainian model of agricultural development and its socio-economic reorientation] Kyiv, 56 p. (in Ukrainian).
13. Fudin A.F. (1987) *Ekonomika sel'skoho hoziaystva zarubezhnyh stran: razvitye kapitalisticheskie strany* [Economics of agriculture of foreign countries: development of capitalistic countries] Moscow, 320 p. (in Russian).

Hnatyshyn Liudmyla

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of Account and Taxation
L'viv National Agrarian University

TRANSFORMATION OF LAND USE OF FARMING ENTERPRISES

The purpose of the article. Creation of production potential of farming enterprises is a complicated and continuous process, which expects a balanced and proportional combination of the required labor, land and material resources. Thus, land supply is a factor, which determines other resources, on one hand, and a result of production factors interaction, on the other hand. The mentioned issues confirm timeliness of the topic of the research. It needs substantiation of scientific and practical approaches concerning land use of farming enterprises in Ukraine to secure their competitive advantage.

Methodology. Methodological basis of the research includes a set of methods of scientific cognition. A complex application of the methods enables formation of theoretical and applied aspects of improvement of the system of land use and landholding of farming enterprises. Particularly, among the used method there are: the system method – to assess conditions of land use of farming enterprises; analysis and synthesis – to determine tendencies in change of the indicators of efficient use of land, as an element of production potential and generalization of the tendencies of land use by farming enterprises of different sizes with consideration of a regional feature; the method of grouping – to make a differentiating distribution of farming enterprises by the feature of land use; correlation method – to examine impact of the average size of land use on financial result of farming enterprises; graphical method – to supply visual depiction of materials.

Results. The calculated indicators of land supply, presented in the paper, prove the tendency to consolidation of farms; actualization of the problems of establishment of new farms by restriction of lands and still not organized turnover of agricultural lands; forcing out of the system of land-holding and land use. It is defined that family farming fragmentally demonstrates better indicators of efficiency of land use and ecological load on land (a lower level of plowing). The research characterizes legitimation of agricultural land turnover in favor of development of family-farming model of agriculture, protection of rural communities, multi-functional development of rural territories, food self-sufficiency of the state and environmental protection. Proposed by the authors of the article, expects directing of the land parcels to the people, wishing to establish a farming enterprise not by means of an auction, but through immediate obtaining according to the resolution of local authorities on the base of land contests. Winners of the land contests should be named not according to the money criterion, but considering conditions of the land parcel use and consistency of the future farm performance.

Practical implications. The land market should perform only for the sake of farmers and small landholders. Farming is crisis-resistant, and totally meets the interests of villages and peasants, as it has total territorial and social adaptation to rural realities, particularly family farming. Farming can be a factor for achievement of a multi-effect of the goals, i.e. security of food safety on the base of efficient economic activity and rise of social standards on rural territory.

Value/originality. It is confirmed that dynamic changes of the structure of cropping area of farms in favor of commercially attractive crops, under simultaneous reduction of the area of forage crops and livestock, are the features of the farms' orientation to the common tendencies of domestic agriculture and foreign economic policy of Ukraine. Consequently, export focus of a large share of farming does not meet the needs of population for quality food products, causing dependence of the market on import.